

GRABMANN Martin — historyk filozofii, mediewista, teolog, ur. 5 I 1875 w Winterzhofen (Górny Palatynat), zm. 9 I 1949 w Eichstätt (Bawaria).

Uczył się w Eichstätt w gimnazjum humanistycznym (1884–1893), a następnie w liceum biskupim (1893–1898), później przekształconym w Wyższą Szkołę Filozoficzno-Teologiczną, której tradycję przejął erygowany w 1980 Katholische Universität Eichstätt. Studia kontynuował (1900–1902) w rzymskim Collegium Divi Thomae de Urbe, kończąc je doktoratem z filozofii oraz doktoratem z teologii. W Eichstätt w 1898 przyjął święcenia kapłańskie. Sylwetka duchowa G. oraz kierunek jego zainteresowań badawczych zostały uformowane w Eichstätt — znaczącym ośrodku niem. ruchu neoscholastycznego ostatnich dziesięcioleci XIX w. Wpłynęli na niego zwł. tomistycznie zorientowani teolodzy — F. von Paula Morgott i J. Pruner, a spośród historyków filozofii M. Schneid oraz A. Stöckl. W metodę i techniki badań mediewistycznych wprowadzały G. wybitne osobistości ówczesnych instytucji watykańskich: prefekt Biblioteki Watykańskiej — F. Ehrle oraz archiwista, znawca mistyki i średniowiecznych uniwersytetów — H. Denifle. Związki z nauczycielami z Eichstätt i z Rzymu, ich wpływ na rozwój studiów tomistycznych przedstawił G. w pracach: *Dr. Franz v. Paula Morgott als Thomist. Ein Beitrag zur Theologiegeschichte des 19. Jahrhunderts* (Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie 15 (1901), 46–79); *Heinrich Denifle OP und Kardinal Franz Ehrle SJ. Ein nachträgliches Gedenken zu ihrem hundertsten Geburtstag* (PhJ 56 (1946), 9–26).

W działalności naukowej i nauczycielskiej G. wyodrębniają się 3 fazy. Pierwsza, obejmująca lata 1906–1913, związana jest z Eichstätt, gdzie G. był prof. teologii dogmatycznej. Badania nad scholastyką, którą rozumiał jako poszukiwanie zadowalających rozwiązań zależności między filozofią a teologią, doprowadziły go do sformułowania poglądu, iż scholastyka średniowieczna wypracowała najwłaściwszą metodę regulowania związków i rozstrzygania napięć między tymi dziedzinami; rozwój tej metody przedstawił w jednym ze swych najbardziej znanych i kilkakrotnie wznawianych dzieł — *Die Geschichte der scholastischen Methode* (I–II, Fr 1909–1911, B 1988). W tym okresie powstała także monografia *Thomas von Aquin. Eine Einführung in seine Persönlichkeit und Gedankenwelt* (Mn 1912, 1949⁸), scalająca wczesne zainteresowania G. osobą i pismami Akwinaty. Obie prace przyniosły G. popularność i weszły do kanonu lektur z zakresu kultury intelektualnej wieków średnich, a pierwsza z nich, sądząc po jej niedawnym wł. wyd. (*Storia del metodo scolastico*, I–II, Fi 1980), niezmiennie cieszy się opinią dzieła kompetentnie orientującego w historii szkół scholastycznych i w ówczesnych sporach filozoficzno-teologicznych.

Druga faza działalności G. obejmuje lata 1913–1918, gdy G. był prof. filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego. Tematyka jego prac uległa poszerzeniu: nie odchodząc od studiów nad dziejami średniowiecznej scholastyki, zajął się rozpoznaniem dróg przenikania arystoteлизmu w życie duchowe Europy oraz historią pism Arystotelesa — ich przekładami i komentarzami do nich — w kulturze łac. XII i XIII w. W pracach z tego okresu w większym stopniu ujawniły się zainteresowania historycznofilozoficzne G. Za dzieło reprezentatywne dla wiedeńskich lat G. uznać należy *Forschungen über die lateinischen Aristoteles-Übersetzungen des XIII. Jahrhunderts* (Mr 1916).

Faza trzecia przypada na lata międzywojenne (1918–1939), gdy G. był prof. dogmatyki na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Monachijskiego.

Był to czas szczytowego rozwoju sił twórczych i intensywnej działalności wydawniczej; G. ogłosił w sumie ponad 430 publikacji, z czego zdecydowana większość powstała w okresie monachijskim. Działalność dydaktyczna G. została przerwana na początku 1939. Jeszcze przed wybuchem II wojny światowej władze III Rzeszy zamknęły monachijski Wydział Teologiczny, a G. został skierowany na przedwczesną emeryturę. W obawie przed nasilającymi się bombardowaniami aliantów G. w 1943 opuścił Monachium i udał się do Eichstätt, gdzie spędził ostatnie lata życia. W latach 1945–1947 objął ponownie Katedrę Teologii Dogmatycznej na uniwersytecie w Monachium.

W okresie monachijskim prace badawcze G. skupiały się wokół dwóch zagadnień obecnych już w jego wcześniejszych dziełach, teraz jednak podjętych bardziej wszechstronnie i nakierowanych na współczesność. Pierwszym z nich był tomizm i filozofia Tomasza z Akwinu, drugim — średniowieczny arystotelizm. G. ogłaszał prace wprowadzające w lekturę pism Akwinaty — *Einführung in die Summa Theologiae des hl. Thomas von Aquin* (Fr 1919, 1928²; *Wstęp do Sumy teologicznej Świętego Tomasza z Akwinu*, Lw 1935), prace badające chronologię i autentyczność tych pism — *Die Werke des hl. Thomas von Aquin. Eine literarhistorische Untersuchung und Einführung* (Mr 1931, 1949³), przedstawiające bliżej osobowość ich twórcy — *Das Seelenleben des heiligen Thomas von Aquin* (Mn 1924, Fri 1949³), także ujmujące myśl Akwinaty w kontekście różnych form kultury wieków średnich i ukazujące jej znaczenie w czasach nowożytnych — *Die Kulturphilosophie des hl. Thomas von Aquin* (Au 1925). Liczne studia rozpoznające epokę Akwinaty i ówczesne prądy umysłowe oraz prace wydobywające i komentujące nieznane dotąd średniowieczne rpsy, zwł. dotyczące dziejów logiki, ogłosił w *Mittelalterliches Geistesleben. Abhandlungen zur Geschichte der Scholastik und Mystik* (I–III, Mn 1926–1956, Hi 1975). Całościowy zarys średniowiecznej myśli filozoficznej i teologicznej zamknął w *Die Philosophie des Mittelalters* (B 1921), a następnie w *Die Geschichte der katholischen Theologie seit dem Ausgang der Väterzeit* (Fr 1933, Da 1983). Zbiór wykładów, w których na forum Bawarskiej Akademii Nauk przedstawił wyniki swych studiów nad tradycjami średniowiecznego arystotelizmu, ukazał się pośmiertnie w *Gesammelte Akademieabhandlungen* (I–II, Pa 1979).

W badaniach historycznofilozoficznych stosował G. metodę wartościującą i opowiadał się za historyczno-genetycznym wyjaśnianiem faktów filozoficznych (zdarzeń, procesów, wielkich dzieł). Interesował go całościowy obraz poznawanej epoki, dążył do przedstawiania wydarzeń w czasie mierzonym dziesięcioleciami i wiekami, a nie przeżywaną chwilą, wypełnioną jednostkowymi zjawiskami czy osobliwościami. Był badaczem głębszego tła historii, wieloskładnikowej tkanki przemian dziejowych o charakterze kulturotwórczym, stąd jego najważniejsze dzieła dotyczące filozoficznej mediewistyki przedstawiały epokę od strony jej przewodnich idei (scholastyka), ruchów intelektualnych skupionych wokół średniowiecznych ośrodków życia naukowego (arystotelizm łac.), badały doktryny filozoficzno-religijne inspirowane tradycją neoplatońską (mistycyzm), ustalając ich miejsce i rolę w rozwoju życia średniowiecznego Kościoła. Jako historyk scholastyki opowiedział się za poznaniem jej odległych historycznych początków sięgających czasów patrystycznych („św. Augustyn a rozwój metody scholastycznej”, „Boecjusz — ostatni Rzymianin i pierwszy scholastyk” — to typowe określenia G.), jak też uwzględnieniem wielowiekowej ewolucji scholastyki. Nie podzielał stanowiska pierwszego pokolenia neoscholastyków o pełnej

prawdziwości myślenia scholastycznego jednego tylko, wyróżnionego etapu, np. klasycznego średniowiecza (jak głosił F. Ehrle). Myślenie historycznofilozoficzne G. wykazywało się zdecydowanie większym dynamizmem zarówno w ujęciu scholastyki, jak i w rozumieniu całego poznania filozoficznego. Podejście to zapewniło dziełom G. ciągłą obecność w najnowszym piśmiennictwie dotyczącym myśli filozoficzno-teologicznej wieków średnich. Powołany w 1954 przez M. Schmausa (ucznia G. i jego następcę na monachijskiej Katedrze Teologii Dogmatycznej) Grabmann-Institut der Universität München przejął nie tylko pozostawiony przez G. księgozbiór wraz z materiałami rękopiśmiennymi, lecz zajął się także kontynuacją studiów, jakie G. prowadził nad obszarami średniowiecznej tradycji filozoficznej.

G. był członkiem licznych towarzystw naukowych i akademii nauk (Bawarskiej od 1920, Pruskiej od 1934, Węgierskiej od 1940, Austriackiej w 1948, Pontificia Accademia Tommaso d'Aquino od 1930), wyróżniany honorowymi tytułami i godnościami papieskimi. Doktoraty h.c. nadały mu 4 uniwersytety: Lowanium w 1913 i Mediolan w 1932 z zakresu filozofii oraz Innsbruck w 1927 i Budapeszt w 1935 z teologii. G. pozostawał w bliskich kontaktach naukowych z pol. uczonymi: długoletnie więzy współpracy łączyły go z K. Michalskim i A. Birkenmajerem, którzy jako współautorzy dołączyli do książki jubileuszowej *Aus der Geisteswelt des Mittelalters* (I–II, Mr 1935), upamiętniającej 60. rocznicę jego urodzin. W wykładach i seminariach G. uczestniczyli T. Długosz (w Wiedniu) i I. Różycki (w Monachium), radami wspierał pol. historyków logiki średniowiecznej — J. Salamuchę oraz J. Bocheńskiego. Od 1910 pol. autorzy publikowali coraz liczniejsze recenzje dzieł G., ogłaszając je w pismach krajowych i zagranicznych.

Bibliografia: L. Ott, *Martin G. und die Erforschung der mittelalterlichen Philosophie*, PhJ 59 (1949), 137–149; M. Kurdziałek, *Sylwetki historyków filozofii. Marcin G.*, RF 5 (1955–1957) z. 3, 141–163; H. Köstler, L. Ott, *Martin G. Nachlass und Schrifttum*, Pad 1980; Cz. Głombik, *Martin G. i polska filozofia katolicka*, Ka 1983; M. Schmaus, *Theologische Realenzyklopädie*, B 1985, XIV 110–112; Cz. Głombik, „*Die Geschichte der scholastischen Methode*” — achtzig Jahre später, FZPhTh 38 (1991) z. 1–2, 193–204; tenże, *Wczesne echa pism Martina G. w polskim ruchu tomistycznym*, w: *Rozważania o filozofii a recentiori. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi J. Bańce*, Ka 1994, 155–167.

Czesław Głombik